

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 04.06.2020 – Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.06.2020

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social and Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

Yıl/Year:2020, Sayı/Issue: 5, Sayfa/Page:1-24

**AHISKA TÜRKLERİNİN TOPLUMSAL BELLEĞİNDE GÖÇ VE YENİDEN
YERLEŞİM: BOZÜYÜK ÖRNEĞİ¹**

Çağatay SARP² - Nejla Ünal³

Öz

Bu çalışma ilk olarak 1944 Sürgünü ile zorunlu göçe maruz kalmış Ahıska Türklerinin yaşadıkları göçler silsilesinin onların toplumsal zihniyetlerindeki yerini ve Türkiye’deki yeni yurtlarındaki durumlarını hedef bölge tercihi ve sosyal uyum açısından konu edinmiştir. Bozüyük’te yaşamakta olan Ahıskalıların örneğinde gerçekleştirilmiş olan alan çalışması 2019 ve 2020 yıllarında nitel araştırma yöntemi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Etnografik anlayışla yürütülmüş olan alan çalışmasında temelde “katılımlı gözlem” ve “derinlemesine mülakat” araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışmada zorunlu göç kapsamında 1944 Sürgünü ve Fergana Olayları esas alınmış, sonrasında yaşanan zincirleme göçler irdelenmiş, nihai olarak Türkiye’ye göç ve Bozüyük’e yerleşme konuları irdelenmiştir. Göç sürecinin sonunda “Ahıskalıların Bozüyük’teki sosyal hayatı” ve “yerli halk ile ilişkiler” konularına değinilmiştir. Saha araştırmasında görüşmelerden elde edilen veriler ile gözlem verilerinin birbirleriyle uyum arz ettiği görülmüştür. Araştırmanın temel bulgularına göre Ahıskalıların (Sürgünü ve Fergana Olaylarını tecrübe etmemiş olanların bile) hafızalarında zorunlu göçlerin, yaşanan şiddet olaylarının, maruz kalınan ayrımcılıkların ve yabancı düşmanlıklarının izleri halen varlığını sürdürmektedir. Ortak acılar Ahıskalıları birbirlerine daha fazla yaklaştırmış ve toplumsal zihniyetlerinin şekillenmesinde mühim rol oynamıştır. Ahıskalıların toplumsal hafızasında Türkiye eskiden beri “vatan” olarak yer etmiştir. Bu aidiyet algılaması, kültürel yakınlık ve Türkiye’ye yerleşmeden önce yaşadıkları sıkıntılı süreçler Ahıskalıların sosyo-kültürel uyumunu ve bütünleşmesini destekleyen etkenler olarak öne çıkmaktadır. Yerli Türk toplumunun genel itibarıyla kucaklayıcı tavrının da uyum ve bütünleşme sürecini kolaylaştıran bir diğer husus olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Bozüyük, Sürgün, Fergana Olayları, Zorunlu Göç

¹Bu metin Dr. Öğr. Üyesi Çağatay SARP danışmanlığında, Nejla Ünal tarafından hazırlanmakta olan “Sürgün Edilmiş Ahıska Türkleri Üzerine Kültürel Kimlik İncelemesi: Bozüyük Örneği” adlı yüksek lisans tezinin saha araştırması verilerinin bir bölümü kullanılarak üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, FEF Sosyoloji Bölümü, cagataysarp@hotmail.com, ORCID:0000-0001-9369-6825

³ Yüksek Lisans Öğr., Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, nejlaunal95@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9250-8511.

MIGRATION AND RESETTLEMENT IN THE SOCIAL MEMORY OF MESKHETIAN (AHISKA) TURKS: THE CASE OF BOZÜYÜK

Abstract

This study focuses on the perceptions of Meskhetian Turks exposed to a forced migration with the "1944 Exile", about their migration sequence and the status of their new homeland in Turkey. The field study conducted in the example of Meskhetian Turks living in Bozüyük was carried out in the scope of the qualitative research method in 2019 and 2020. In the field study carried out with an ethnographic approach, "participant observation" and "in-depth interview" research techniques were mainly used. In this study, the 1944 Exile and Fergana Events were taken as a basis within the scope of forced migration. Then, the chain migration after these processes was examined. And finally, the issues about the migration to Turkey and the settlement in Bozüyük were discussed. At the end of the immigration process, the issues of the social life of Meskhetian Turks in Bozüyük and the relations with indigenous people were addressed. In the field research, it was seen that the data obtained from the interviews and the observation were compatible with each other. According to the main findings of the research, traces of forced migration, violent incidents, discrimination, and xenophobia are still present in the memories of Meskhetian Turks (even those who have not experienced the exile and Fergana Events). The common pains brought the Meskhetian Turks closer to each other and played an important role in shaping their social mentality. In their collective memories, Turkey has been a "homeland" since ancient times. This sense of belonging, cultural affinity and the troublesome processes they lived before settling in Turkey stands out as factors supporting their socio-cultural adaptation and integration. Also, it was understood that the embracing attitude of the indigenous Turkish society, in general, was another factor that facilitated the adaptation and integration process.

Keywords: Meskhetian Turks, Bozuyuk, Exile, Fergana Events, Forced Migration

Giriş

Göç, tarihsel ve sosyolojik açıdan köklü bir konu olduğu kadar, değerlendirme biçimi itibarıyla da oldukça netameli araştırma alanıdır. Başından sonuna kadar göç üzerine yapılacak her türden değerlendirme meseleyi ideolojik yahut değer yüklü bir anlayışla kavramanın riskini taşır. Bu konuyu kaygan bir zemine taşıyan temel hususun ise kimlik ve kültürü de tartışmanın içine dâhil eden tarafı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Göç türleri içinde uluslararası akışlar ise sınırların ötesine geçiş halinin bir neticesi olarak mekân farklılaşmasındaki radikalleşmeler itibarıyla böylesine bir süreci çok daha şiddetli etkilere maruz bırakan süreçlerdir.

Uluslararası göçle birlikte farklı milletler birbirini tanımıştır. Bu durum bazen çatışmanın ve kaosu da oluşmasına neden olmuştur. Bu da göçmenlerin aidiyet duygusundaki dalgalanmaları daha da arttırmaktadır. Neticede göç sadece coğrafi yer değiştirme hareketi değildir. Göçler insanların farklı yaşam alanlarına girmesiyle birlikte üzerlerine düşen yeni yükümlükleri de kapsamaktadır (Bartram, Poros ve Monforte'ye, 2019: ss.13-14). Uluslararası göç, devletlerden örgütlere, örgütlerden de hukuk sistemine kadar birçok alanı içerisine alarak yeni yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda var olan dil, din ve kültür birlikteliğine karşın, kendinden

olmayan farklı bir grubun karışımıyla heterojen yapılanmanın oluşması, yeni stratejileri gerekli kılmıştır (Adıgüzel, 2016: ss.1-3). Bu göç süreci esnasında kişilerin kendinden olmayan bir etnik yapının içerisinde yer alması sonucunda insanlar kendini ve karşısındakini sorgulamış, bu nedenle biz ve onlar ayrımına girmişlerdir (Erbaş, 2019: s.136-137). Böylece toplumlarda ötekileştirmeler için yeni, zeminler hazırlanmış, insanların üzerlerinde hissetmiş olduğu baskılar her şeyi sorgulamalarına neden olmuş ve adapte olma noktasındaki sıkıntıları gündeme taşımıştır.

Göç süreçlerini mekânsal ve demografik bir değişim ile sınırlamak mümkün değildir. Göçün aktörü insan olduğundan, toplumda gerçekleşen değişimler toplumsal bir hafızayı inşa etmektedir. Öte yandan ferdin ve yahut toplumun göç ettiği yere fiziksel ve kültürel olarak da neler kattığı meselenin bir diğer cihetini teşkil etmektedir. (Karaarslan, 2015: s.115). Böylece bir etkileşimler silsilesi ile her yol yeni bir başlangıç, her başlangıç ise yeni bir filizlenmeye neden olmaktadır.

Çoğu zaman sıkıntılı süreçleri bünyesinde barındıran bir ilişkiler ağı olarak göçler içinde en dramatik olanı şüphesiz ki sürgünlerdir. İnsanların yaşadıkları yerleri başkalarının baskısıyla terk ettirilmeleri durumuna sürgün denmektedir. Sürgün kavramı insanlık tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü toplumlar, birçok sebepten sürgüne maruz kalmış ve bu travmatik olaylar her bir toplumun zihninde farklı tasavvurlara neden olmuştur (Timur, 2017: s.27). Bundan dolayı sürgün, onu yaşamış toplumların kolektif kimliğinin oluşumunda etkin bir yer edinmiştir. Aidiyetler sorgulanmaya başlandığı gibi cevapların peşine de düşülmüştür. Nitekim, toplumların ortak belleğinin altında yatan savaş, açlık, sürgün, soykırım gibi nedenler ortak bir bilinç, kültür ve kimlik oluşturmuştur (Aksoy, 2018: s.66).

Bahse konu etkileşimlerden hareketle bu çalışmada, sürgün edilmiş bir toplum olan Ahıska Türklerinin (Ahıskalılar) tarihsel süreçte maruz kaldıkları olayların kolektif kimlik oluşturma ve muhafaza sürecinde nasıl bir rol oynadığı, göç akışlarında hedef bölge olarak Türkiye tercihlerinin bu durumla bağlantısı ve sosyal uyum açısından Türk toplumu ile ilişkileri konu edinilmiştir. Yapılan saha çalışmasında ulaşılan öznel yorumlamalar sayesinde Ahıskalılar göç hikâyesinde yer edinmiş temel unsurlara, maruz kaldıkları zorunlu göçlerin ve şiddet olaylarının kolektif belleklerinde edindiği yere ve hedef bölgeyle ilgili değerlendirmelerine ışık tutmak amaçlanmıştır. Çalışma; zorunlu göç, sosyal uyum ve bütünleşme gibi küresel ölçekteki güncel tartışmalara Bozüyük alan araştırması ile gerçekleştirdiği bilgi üretimi sayesinde sağladığı katkı bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca, “yerinden edilmeye başlayıp yeniden yerleşmeye ve sosyal uyuma kadar devam eden sürecin Bozüyük’teki Ahıska Türklerinin kolektif belleğinde ve toplumsal zihniyetindeki yeri” üzerine ortaya konulan anlama ve yorumlama çabasının konuyla ilgilenen akademisyenlere, kurum ve kuruluşlara sağlayacağı fayda sayesinde pratikte de önem arz ettiği düşünülmektedir.

1. Bir Zorunlu Göç Türü Olarak Sürgün

“Zorunlu göç”, yaygın olarak Endüstri Devrimi sonrasında yeniden şekillenen dünyasında siyasi ve iktisadi gerekçelerle üretilen insan kaynaklı risklerin önceki dönemlerle kıyaslanamayacak şekilde artışı, buna bağlı olarak da insanların yaşam imkânlarının tehdi (bilhassa şiddet hareketleri sebebiyle) neticesi sosyal bilim araştırmalarının odağında yer almıştır (Beck, 2011; Zolberg, 1983; Zolberg, 1986). Günümüzde yaşam imkanlarının tehdi farklı boyutlarda ele alınsa da zorunlu göçler çoğunlukla şiddete ve zulme maruz kalarak, yaşamış oldukları bölgeden başka bir bölgeye kaçan veya sürülen kimselerin tecrübelerinde gerçekleşmektedir (Petersen, 1958)

Dünya tarihinde insanlara uygulanan sürgün, ilk olarak kişiye özgü ceza mahiyetinde ortaya çıkmıştır. Eski dönemlerde insanlar işledikleri suçlardan ötürü ağır cezaya maruz kalmak yerine, gönüllü olarak yaşadıkları yerleri terk etmeyi tercih etmişlerdir. Bunun ilk örneği eski Yunan döneminde uygulanan cezai işlem, “*Homerik politika*” kapsamında kendini göstermiştir. Günümüz dünyasında gerçekleşen sürgün ve göçler ise 19. Yüzyılın başlarında milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla yeniden şekillenmiştir (Timur, 2017: s.27).

Sürgün kavramı temel manada bireyin ya da toplumların yaşadığı topraklardan gönderilmesidir. Buna ilaveten bu süreç, sürgün edilen için sosyal hayatta meydana gelen köklü bir değişimi de ifade etmektedir. Sürgünle birlikte meydana gelen kültür ve kimlik sorunsalı, öncesi ve şimdiki durumu ile her daim mukayese içerisindedir. Bu da toplumlarda ortak hafıza meydana getirerek nesilden nesle aktarım sağlamaktadır. Nitekim “bellek”, insanların yaşamlarındaki anılarını biriktirdiği alan olmakla beraber anımsamayı ve unutmayı da içerisinde barındıran kısımdır. Bellek konusu antropoloji, sosyoloji, psikoloji, tarih ve edebiyat gibi birçok farklı alanda yaklaşımı da içerisinde barındırmaktadır (Bingöl, 2018: ss.52-54). Belleğin başka insanların belleğinden yararlanabilmesi için ortak bir geçmişe sahip olması gerekmektedir. Çünkü aynı geleneksel yapının paylaşılması, beynin hatırlama fonksiyonlarını devreye geçirmesine yaramaktadır. Böylelikle bellekler arasında bir geçiş sağlanarak etkileşim de artmaktadır. Hatıraların çoğu hatırlatma ile ortaya çıkmaktadır. Bir gruba mensup olan insan, o yapılanmanın düşüncesini benimsediği gibi onlardan uzakta olduğu durumda dahi bunu sürdürebilmektedir. Çünkü zihnin bir köşesinde bu kolektif bellek oluşturulmuştur. İnsanoğlu toplumun içerisindeki her oluşumun bir parçasıdır. Böylece toplumda oluşturulan her türlü kavram ve imgeler bir bütünlük oluşturarak bellekte yerini almaktadır (Halbwachs, 2018: ss.40-43). Said’e (1995, s.55) göre insanlar hayatlarının her alanında söz sahibi olamamıştır. Fakat insanlar, kendi toplumundaki bireylere açıklama yapma yükümlülüğünü üzerlerinde hissetmektedir. Özellikle toplumlarda güçlü ve güçsüz ayrımının olduğu noktada bu bariz görülmektedir. Toplum ezilmişliklere karşı siyasi bir dirence sahip

olamasa da yaşanmış olan acılar, duygular, üzüntüler insan zihninde birliktelik oluşturmaktadır. Bu birliktelik de toplumu bir arada tutan en önemli etken olmuştur.

2. 1944 Sürgünü: Ahıska Türklerinin Yerlerinden Edilmesi

Ahıska bölgesi Gürcistan'ın güneyinde yer alır. Türkiye'nin sınır bölgesinde olan Ahıska bölgesi Kür Nehri ve Çoruh çayı havzasından başlayarak Borçalı'ya kadar gelmektedir (Bayraktar, 1999: s.8). Ahıskalılar 250 sene boyunca Osmanlı'ya bağlı şekilde yaşamışlardır. 1828'de Ruslar bölgeye girmiştir. 1829 yılında ise Osmanlı ile imzalanan Edirne antlaşmasıyla Rusya hâkimiyetine geçmiştir (Aslan, 1995: s.1). Yapılan bu anlaşmayla birlikte Ahıska Türklerinin zorlu yaşam serüveninin imzası atılmıştır.

16 Mart 1921'de Ahıska bölgesinin Rusya hâkimiyetine geçmesi bir insanlık dramının da başlangıcı olmuştur. Ahıska'da kolhozlar, bölgenin ileri gelen insanlarını ve aydınlarını mahpusa atmaya başlamışlardır. Bunun akabinde Stalin dayanağı ile oralarda Gürcü şovenizmi ortaya çıkmıştır. Ahıska'da sıkı bir yönetim uygulanarak, Ahıska Türklerinin soyadları değiştirilmeye çalışılmıştır. İlk zamanlar “Azerbaycan milletine” (!) mensup gösterilip dilleri Azerice olmuştur. Fakat bu yaptırımın Stalin'in siyasi politikası açısından işlerliği arzulandığı gibi olmayınca 1940 yılında dilleri “Gürcüce” olarak değiştirilmiştir. Bu asimilasyon politikalarının temeli, bazı kaynaklara göre uzun yıllar önce planlanmıştır. (Bayraktar, 1999: ss.30-31; Yüzbey, 2008: s.681). Stalin'in Ahıska bölgesi üzerinde ne gibi bir planı vardı ki bu denli kanlı bir oyun başlatılmıştır?

Sürgün öncesinde Sovyet rejimi, ikinci dünya savaşına girerek Almanlarla karşı karşıya gelmiştir. Bu savaşın, onların stratejileri için önemli bir kılıfa dönüştürüldüğü şeklinde yorumlardan bahsedilebilir. Zira Sovyet rejiminin toplum projesi genel olarak değerlendirildiğinde, bu durumun Ahıska bölgesinin Türkiye ile olan yakınlığından endişe duymuş olmasından ve kendi tabiiyeti altında bulunan fakat sosyo-kültürel bütünleşmesini SSCB'nin toplum idealleri hilafına güçlü tutan toplulukları dağıtma arzusundan kaynaklandığı sonucuna varmak mümkündür. Nihayetinde Sovyet rejimi, Alman sempatanlığı olmayan hatta hiçbir siyasi olayda yer almayan Ahıska Türklerine, iskânlı bir yer değiştirme politikası uygulamak yerine, suçlu muamelesi yaparak sürgün etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetler için ekonomik ve politik anlamda önemli bir stratejik noktadadır. Bundan dolayı Ahıska bölgesinde yaşayan “Türk, Kürt, Hemşinli” fark etmeksizin sürgün edilmiştir. Ahıska Türkleri haricindeki diğer etnik grupların sürülmesinin Türkiye taraftarı olmalarıyla yakın ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Ahıska bölgesinde Türkiye sempatanı kimse bırakılmamıştır (Mirkhanova, 2006: s.43; Demiray, 2012: s.880; Zeyrek, 2001: ss.59-60).

Ahıska Türkleri normal şartlarda askere alınmazken Alman-Rus savaşında askere alınarak cepheye gönderilmiş ve 1944 yılında orada kalan Ahıskalılar tren yolları yapımında çalıştırılmışlardır. Ruslar tarafından 1944 yılında Çeçen ve Kırım Tatarları sürgün edildikten sonra sıra Ahıska Türklerine gelmişti. 14 Kasım 1944 günü gecesi Rus askerleri bölgedeki bütün evlere giderek dört saat içerisinde hazırlanmaları gerektiğini söylemişlerdir. 209 köy, yaklaşık 100 bin⁴ Ahıska Türkü toplanmıştır. Sınır bölgesinde yaşayan Türklerin toplanması için on beş dakika verilmiştir, bunun nedeni ise Türkiye'ye geçme olanaklarını kısıtlamaktır. Bazı Ahıskalılar bu sürgünü yaşamak yerine Rus askerleriyle savaşarak sınırın diğer tarafına geçip Ankara, Muş, Bursa, Ağrı, gibi diğer birçok illerde yaşamlarını kurmuşlardır. Geride kalanlar ise kışın ortasında hayvan taşınan tren vagonlarına 8'er, 10'ar aile olarak bindirilmiş ve her bir vagona kırk- elli kişi doldurularak sürgün başlatılmıştır. Hayvan vagonları olduğundan dolayı ısıtma sistemi, oturulacak alan, tuvalet, yatak, yorgan gibi insanların temel ihtiyaçlarının karşılanacağı unsurlar temin edilmemiştir. Kadınlar arasında utandıklarından dolayı tuvaletini yapamayıp, idrar keseleri patlayarak ölenlerin olduğu Ahıskalılarca halen anlatılan hikâyelerdendir. Ahıskalıların anılarında, Sovyet askerlerinin durulan her istasyonda ölüleri trenden attığı, yol boyunca tren vagonlarının günde bir kez açılarak az miktarda çorba ve ekmek verildiği, kimi zaman hiçbir yiyecek verilmeyip aç susuz bırakıldıkları halen canlıdır. Yol boyunca "17 bin çocuk, 30 binden fazla insan" bu zorlu yolculuğa dayanamayarak vefat etmiştir. Bir buçuk ay süren zorlu yolculuktan sonra Rus askerleri Ahıska Türklerini Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan'a dağıtmıştır (Agara, 2004: ss.25-26; Bayraktar, 1999: ss.45-46; YTB, 2018). Ahıska Türkleri, sürgün edildikten sonra 1944'ten 1956 yılına kadar hiçbir şekilde izinsiz başka bir ilçeye geçemedikleri gibi yaşadıkları ilçeden ayrılmadığına dair imza atmamakla sorumlu tutulmuşlardır. Ayrıca, Ahıskalıların kendi topraklarına misafir olarak gitme izni dahi verilmemiştir (Aslan, 1995: s.10). Ahıskalılar artık sürgün bir halktır.

Sürgün halk, politik nedenlerden dolayı acımasız ve onur kırıcı bir şekilde topraklarından sürülerek, maddi ve manevi buhran içerisinde bırakılan topluluktur. Bu çetrefilli süreçte aile üyelerinin her biri farklı ülkelere sürülmüştür. Bu nedenle Ahıska Türkleri, sürgün tarihinde acılı ve kanlı bir süreç yaşamalarıyla önemli bir yere sahiptir. Devletlerin politik çıkarları Ahıska toplumunun yok olmasına sebebiyet verebilecek stratejiler ile karşılık bulmuştur (Çınar, 2015: ss.109-110). Böylelikle Ahıskalılar kendi toprağının harmanı yerine, başka toprakların harmanında karılmaya mahkûm olmuş bir toplum konumuna gelmiştir.

⁴ Bu konuda ifade edilen sayı, farklı kaynaklarda 86 bin ila 110 bin arasında değişmektedir. T.C Dışişleri Bakanlığı (2019) sayıyı 100 bine yakın olarak bildirirken, Anadolu Ajansı 86 bin olarak sunmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2019). Dönemin Sovyet rejiminin dışı kapalı yapısı sebebiyle kesin olarak bir sayı tespit etmek mümkün görünmemektedir. Sürgünü gerçekleştiren Sovyet birimlerinin ifadeleri de muteber edilmemektedir. Tahmini sayılar, sürgünü yaşayanların ifadelerine göre boşaltılan köylerde yaşamakta olan nüfusa göre hesaplanmaktadır.

1944, SSCB'deki büyük sürgün yılıdır. Ahıska bölgesi haricinde birçok bölgede de sürgünler yaşanmıştır. İlerleyen yıllarda bazı etnik gruplara yurtlarına geri dönüş hakkı verilmiştir Ahıska Türkleri de 1957 yılında Kruşkov ile görüşerek Ana yurtları olan Ahıska'ya geri dönme talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Gürcistan'a bu istek bildirilmiş, fakat olumlu bir yanıt gelmemiştir. Bunun gerekçesi ise oraya başka halkın yerleştirildiği olmuştur. 1958 yılında ise Azerbaycan sekreteri İmam Mustafavyev Ahıskalılara kapılarını açarak yerleşke sunmuştur. Bazı Ahıskalılar kurulan köylere yerleşerek kendi memleketlerinin adı olan Ahıska, Adığön gibi isimleri vererek yaşamlarını kurmuşlardır (Taşdemir, 2005: s.120). Stalin'in ölümünden sonra ise yeni iktidar, Ahıska Türklerine dolaşma özgürlüğü vermiştir. Ahıskalılar, o yıldan 1986'lara kadar aralıksız olarak Moskova'ya geri dönüş beyanlarında bulunmuşlardır. Fakat hiçbir zaman sonuç alamamışlardır (Avşar ve Tunçalp, 1995: s.25). Ahıskalılar, özgürlükleri kısıtlanarak uzun yıllar tek bir bölgeye hapsedilmişlerdir. Onlar, bilmedikleri topraklarda yeni hayat kurmaya çalışırken bir yandan da Sovyet politikalarının etkisiyle ötekileştirici muamelelere maruz kalmışlardır. Ahıskalıların yaşadığı zorlu süreçte birinci dalga Ahıska bölgesinden yapılan sürgünken, ikinci dalga ise 1989 'da Özbekistan'da gerçekleşen Fergana Olaylarıdır. Ahıska Türkleri, Fergana Olayları sonucunda zar zor kurdukları düzenlerini tekrar bırakarak yeniden bir göç serüveni içerisine girmişlerdir.

3. Fergana Olayları: Ahıska Türklerinin İkinci Büyük Travması

Ahıska Türkleri, Stalin'in emriyle 1944 yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine sürgün edilmiştir. Sürgün edilenlerin önemli bir bölümü de Özbekistan'a yerleştirilmiştir Bu süreç esnasında yol boyunca soğuk ve açlıktan ölen birçok insan olduğu gibi gittikleri bu ülkenin şartlarına alışmakta zorlandıklarından dolayı can verenlerin olduğu da dile getirilmektedir. Farklı kaynaklarda Ahıskalıların, gittikleri yerlerde dışlandığına ve Özbek halkı tarafından "biz ve onlar" ayrımına maruz kaldığına dair pek çok ifadeye rastlanmaktadır (Agara, 2004: s.29).

Ahıska Türkleri ile Özbek Türkleri arasında 23 Mayıs 1989 yılında başlayan Fergana Olayları, can kayıplarının ve türlü şiddet eylemlerinin yaşandığı bir süreci ifade etmektedir. Kuvayas kasabasında bir Özbek kadın ile Ahıskalı bir gencin arasında başlayan bir tartışmanın bir süre sonra alevlenerek her yere yayıldığı öne sürülmüştür. Olaylar iki haftaya yakın devam etmiştir (Aslan, 1995: s.7). Bu olaylarda Ahıskalılara ait olan evlere işaret konularak yakılıp yıkıldığına, mallarının yağmalandığına, Ahıskalı kadınların cinsel saldırılara-şiddete maruz kaldığına ve çok fazla can kaybı yaşandığına dair ifadeler vardır (Gazigil, 2016: ss.131-132). Bunun üzerine bir Sovyet asker, olaylar esnasında hükümetin bilerek sessiz kaldığını vurgulamıştır. Bu hadisenin, iki

insanın kavgası şeklinde ifade edilebilecek kadar basite indirgenmesi mümkün bir konu olmadığı aşikârdır (Zeyrek, 2008: s.56). Dünya genelinde geniş yankı bulan bu olayların mağdurları, Sovyetler Birliği'nin dışa kapalı yapısı sebebiyle uluslararası çevrelerden yeterli desteği alamamışlardır. Gerçekleşen olayların perde arkasında tam olarak nelerin olduğu hiçbir zaman ispatlanamamış, olaylara tanıklık edenlerin hatıralarından yola çıkılarak sadece belli ipuçları elde edilebilmiştir.

Bir görüşe göre; bu olayın arka planında Ahıska Türklerinden Enver Odabaşov'un Ahıskalıların topraklarına dönmesi için gerekli yerlere dilekçeler yazması, halkı örgütleyip mitingler yapması yatmaktadır. Bu girişimler o dönem için cesaret istemektedir. Bunun sonucunda Özbekistan'da Ahıskalılar kendi aralarında bir dayanışma tesis etmeye başlamışlardır. Kaldı ki o dönemlerde Özbeklerin de, azınlık olan Ruslara karşı bir dayanışma içinde olduğu bilinmektedir. Aynı görüşe göre, Özbek halkın Ruslara olan olumsuz tavrı Sovyet yönetiminin hoşuna gitmemiştir. Nihayetinde ise Sovyet yönetimi, bu tavrı Ahıska Türklerine çevirmek için, "Ahıska Türkleri suçlu olduklarından dolayı sürgün edildi" tarzında bir propaganda uygulayarak Özbekleri Ahıskalılara karşı kıskırtmış ve o kara gün gerçekleştirilmiştir (Avşar ve Tunçalp, 1995: s.27-28). Doğruluğu ispatlansa da ispatlanmasa da, neticede türlü işkencelere maruz kalan Ahıskalılar, 45 senedir yurt bildikleri topraklarını, evlerini ve mallarını bırakarak tekrar bir göç yaşamışlardır. Moskova'nın desteği ile 1990 yılında Özbekistan'dan tam anlamıyla bütün Ahıskalılar çıkartılmıştır. 1944 yılında olduğu gibi yine bir sürgün yaşanmıştır (Aslan, 1995: s.8). Böylece Ahıskalılar için tekrar bir yurt arayışı başlamıştır.

1988 yılında bir grup Ahıskalı Türkiye'de ki Rus elçiliğine, dönmek istediklerine dair beyanda bulunmuşlar fakat olumlu geri dönüş alamamışlardır. Ahıskalılar, sığınma taleplerini 1989 Fergana Olayları sonrasında, Kenan Evren ve Turgut Özal döneminde tekrar dile getirmişler ve bu sefer doğrudan olarak Türkiye Cumhuriyeti elçiliğine müracaatta bulunmuşlardır. Yazdıkları dilekçede Türk olduklarını ve anavatanlarından sürüldüklerini dile getirerek, vatansız olduklarını yazmışlardır. Bunun üzerine yapılan incelemeler ve müzakereler sonucunda Ahıskalıların Türkiye'ye kabulüne dair düzenlemeler yapılmıştır (Taşdemir, 2005: ss.147-148). 1992'de Gerçekleşen çalışmalar neticesinde "*Ahıska Türklerinin Türkiye'ye kabulü ve iskânına dair kanun*" (2.7.1992 tarih ve 3835 No.) ile birlikte Ahıskalıların Türkiye'ye kabulü mümkün olmuştur. Yığılmanın olmaması için her yıl belli sayıda Ahıska Türkünün Türkiye'ye girmesi onaylanmıştır. Bu kanun sonucunda 200 Ahıskalı aile, devlet eliyle Türkiye'nin Iğdır bölgesine yerleştirilmiş ve ihtiyaçları karşılanmıştır. Akabinde kendi isteği ile gelenler kendi şartları ve imkânları doğrultusunda farklı bölgelere dağılmıştır. Bununla başlayan Türkiye'ye göç, günümüzde de

devam etmektedir. (Devrisheva, 2019: s.344). Türkiye'ye göç eden Ahıskalılara zaman içerisinde vatandaşlık hakkı da verilmektedir.

4. Bozüyük Alan Çalışması

4.1. Yöntem

Bu çalışma, Bilecik'in Bozüyük ilçesinde yaşayan Ahıska Türklerinin yerlerinden edilmelerinin ve sonrasında yaşadıkları olayların kolektif belleklerinde nasıl yer ettiğini, toplumsal zihniyetlerinin oluşumundaki rolünü, göçlerinde Türkiye'yi hedef bölge olarak seçme nedenlerini, Türkiye'deki sosyal uyumlarını ve yerli toplum ile bütünleşme durumlarını kendi algılamaları çerçevesinde açıklamak üzere tasarlanmıştır. Sosyolojik bilgi üretiminin hedeflendiği çalışma, 2019-2020 yıllarında Bozüyük'te gerçekleştirilen alan araştırması üzerine bina edilmiştir. Ahıska Türklerinin Bozüyük ilçesinde sayıca fazla bulunmasından dolayı bu ilçe alan araştırmasına uygun görülmüştür. Araştırmanın evreni, Bozüyük ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yürütülen çalışmada etnografik anlayış esas alınmıştır. Gerek araştırma deseni gerekse konu seçimi itibarıyla bu çalışma, Ahıska Türklerinin zorunlu göçlerini ve Türkiye'deki durumlarını sebep sonuç ilişkisi içinde açıklama, bir tarihi gerçeği delillerle aydınlatma veya nesnel bir durum tespiti yapma gayretini taşımamaktadır. Çalışmaya zemin teşkil eden alan araştırması, Bozüyük'te yaşayan Ahıska Türklerinin -araştırma konusu ile sınırlı olmak üzere- algılamaları ve öznel değerlendirmelerinden ibaret olan verileri elde etme amacının bir tezahürüdür. Bahse konu verilerin yorumlanmasıyla, doğru veya kanıtla dayalı bilgidен ziyade araştırmanın ruhuna uygun şekilde, "faydalı" olarak nitelenebilecek bilginin üretimi amaçlanmıştır. Yani iş bu çalışma, bir ispat sürecinden ziyade, bir anlama ve yorumlama çabasının yansımasıdır. Veri toplama teknikleri, nitel araştırma yöntemine uygun olarak seçilmiştir. Bunlar; katımlı gözlem, derinlemesine görüşme, sözlü tarih araştırması ve literatür taraması şeklinde ifade edilebilir. Alan araştırması için 2019-2020 yıllarında bölgeye müteaddit defa gidilip kalınmış, bölgede kalınmayan zaman diliminde de bölge insanı ile yakın ilişki ve görüşmeler devam ettirilmiştir. Katımlı gözlemlerde alan notları tutulmuş, derinlemesine mülakatlarda ses kayıtları alınmıştır. Mülakatlar için örneklem grubu, Bozüyük'te yaşayan 18 yaş üstü 11'i erkek, 11'i kadın 22 gönüllü Ahıska Türküneden oluşmaktadır. Görüşme yapılan 22 katılımcının 11 erkek, 11 kadından oluşması örneklem grubunun evreni daha iyi temsil etmesi bakımından cinsiyet açısından tabakalandırılmasıyla ilişkilidir. Bunun dışında bir tabakalandırma durumu söz konusu değildir. Bölgede yapılan gözlem ve soruşturmalar ışığında kasti örnekleme yöntemine göre,

öncelikle en faydalı bilginin elde edilebileceği kişiler belirlenmiş, sonrasında da kartopu örnekleme yöntemiyle görüşmecisi sayısı 22'ye ulaşmıştır. Görüşmelerin tamamı 2020 yılının ilk çeyreğinde gerçekleştirilmiştir.

Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi, gerçekçi ve mantıki düşüncenin esas alındığı analiz aracıdır. Bu düşünceden hareketle araştırmanın problemlerini belirleyerek ona uygun araştırma yaklaşımları, kapsam, sınırlıklar, veri toplama yöntemleri, evren ve uygun örneklem seçimleri belirlenerek araştırmanın güvenilirliğini sağlamlaştırmak amaçlanmıştır (Güneş, 2016: s.210). Nitel araştırmalarda güvenilirlik düzeyini arttırmanın yollarından biri olarak araştırma verileri ve bulguları önceki çalışmalarla kıyaslanmış ve kullanılan tekniklerden bilhassa gözlem ve mülakat sonuçları arasındaki uyum sürekli gözden geçirilmiştir. Gözlem ve görüşmelerde veriler birbirini kısa sürede tekrar etmeye başlamış ve derinlemesine mülakatlar için sayının arttırılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

4.2. Araştırma Verileri

4.2.1 Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Türkiye'ye gelip yerleşen Ahıskalılar, 1944 Sürgünü'nü yaşayan nesiller ve onların evlatlarından müteşekkildir. Sürgün sonrası yıllarda Ahıskalıların büyük bölümü farklı ülkelerde dünyaya gelmiş ve çoğu birden fazla ülkede yaşamıştır. Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) Bozüyük Temsilcisi ve Bilecik Bozüyük Ahıskalılar Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Bekir Velioglu ile yapılan görüşmeden edinilen bilgiye göre, Haziran 2020 itibariyle Bozüyük'te; 4 Eylül Mahallesi, Yeni Mahalle ve Kasımpaşa Mahallelerinde 91 aile, Kapanalan Köyü'nde 76 aile, Karaağaç Köyü'nde 1 aile olmak üzere Ahıska Türklerinin toplam nüfusu ise 840'tır.

Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıskalıların genel durumuyla benzeşir şekilde araştırmanın görüşme kısmına katılan 22 Ahıskalıdan 11'inin Kırgızistan'dan, 7'sinin Kazakistan'dan, 2'sinin Rusya'dan, 1'inin Azerbaycan'dan, 1'inin de Özbekistan'dan geldiği öğrenilmiştir. Yaşları 18 ila 84 arasında değişen 11 erkek 11 kadın toplam 22 katılımcının sadece 3 tanesinin 2000 yılından önce, 19 katılımcının ise 2000'li yıllarda (bilhassa son 10 yılda) Türkiye'ye gelip yerleştiği anlaşılmıştır.

4.2.2 1944 Sürgünü

1944 Sürgünü, Ahıskalıların bir kez yerlerinden edildikten sonra uzun süreli ve meşakkatli bir göçler silsilesi ile yüzleşmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu göçler silsilesinin Bozüyük'e taşıdığı Ahıskalıların çok büyük bir kısmı yaşları itibariyle 1944 Sürgünü'nü yaşamamış kimselerden

oluşmaktadır. Ancak yaşanan olayların bu insanların his ve fikir dünyalarında önemli bir yer işgal ettiği, toplumsal zihniyette kalıcı izler bıraktığı anlaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan 22 katılımcının 2'si 1944 Sürgünü'nü yaşamıştır, diğer katılımcılar 1944 sonrası doğumlu olduklarından anayurtları dışındaki ülkelerde dünyaya gelmişlerdir. Sürgünün canlı tanığı olmayan katılımcıların yakın çevrelerinden aldıkları malumatlar sayesinde konu hakkında epeyce bilgiye sahip oldukları, sürgünün etkilerini kendi hayatlarında da hissedebildikleri anlaşılmıştır. Sürgün esnasında henüz 4 yaşında olan 80 yaşındaki katılımcıdan, hatırlayabiliyorsa sürgünü tanımlaması istenmiş, o dönemde kimlerden ne tür muameleler gördüklerini, sürgün esnasındaki can kayıpları hakkında bilgileri olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevap şu şekildedir:

Sürgün esnasında 4 yaşındaydım. Annem babam söyledi, sabah erden kalktık. Asker hazırlan dedi, bir saate kalmadı arabaya doldurup bizi trene götürdü. Asker bir şey demedi, topla çık dedi. Çok can verenler oldu. Kış, soğuk, aç, susuz. Karar Eylül ayında çıkıyor. Bizi Kasımın 14'ünde sürüyorlar. Neden? Biz açlıktan soğuktan ölelim... Bir ay yol gittik. Geldik, geldiğimiz yerde ev yok, eşik yok, soğuk, kar tipi oralar. Kaç adam öldü... Trende hiç bir şey vermiyorlardı. Ölülerini toplayıp atıyorlardı. Kırgızistan'daki yerliler at arabası getirdi. Bir kaç aileyi bir köye, bir kaçını diğer köye dağıttılar. Polis de var ki samimi olmasınlar, kavgaya çıkmasınlar diye.

Aynı soru sürgünün diğer tanığı olan 84 yaşındaki katılımcıya da sorulduğunda kendisinden uzun bir cevap alınmıştır:

1944 sene, 13 Kasım'ı 14 Kasımına bağlayan gecesi tahminen 3 sıralarında kapımız tekmelendi. Biz bir çocuk, 3 kardeş bir annem babam... İkinci Dünya Savaşı'nda çıksak 3 tane asker Sovyet askeri... Bir de bizim köyün bir bekçisi vardı. Anneme çabuk ol caminin önünde toplantı var, önüne gel diyorlardı. Annem hemen kalktı, giyindi üstünü ama askerler gitmedi. Evler böyle sıra sıra idi. Zaten erkek denilecek bir adam yok, eli iş tutan kimse yok. Her evden bir kişi gitti toplantıya. İhtiyar yaşlı insanlar, bayanlar başka kimse yok, caminin önü vardı. Bizim köy 130 aileydi, her aileden 1 kişi çağırıp topladılar oraya. Sürgün olacağımızı ilan ediyorlar, sizi orta Asya'ya Sürgün edeceğiz, 2 saat içinde hazırlanıp çıkın evden! Biz de burada üç kardeşiz, bizim evimiz biraz yukarıdaydı, caminin önü aşağıdaydı. Bakıyoruz oradan, yıkılan insanlar, ağlayanlar, hani bir tane adam yok ki, hepsi savaşta. Gorbagor⁵ Stalin herkesi götürdü savaşa, öyle bir ağlama uğultu yaptı ki o bayanlar, ister inanın ister inanmayın bu gün bile kulaklarımdadır. Annem de ağlaya ağlaya eve geldi. Soğuk, ışık yok, bir şey yok. Başladı bizim üstümüzü giydirmeye 8 Yaşındaydım, 1. Sınıfı bitirmiştim, ikinci sınıfa geçecektim. Oradaki askerlerden biri bakıyor ki bu bayanın eli ayağı titriyor, hiçbir şey alamayacak. Bu da sonradan annemin anlattığına göre, oda Kazan Tatarıymış. Yoksa diğerlerini elinden tuttuğu gibi atıyormuş. "Tezol, tezoll!" diye, öyle insanlar oldu ki ayak yalın çıktı. Bizim köyün altında bir tarla vardı, oraya geldik, bir baktık ki bütün köylü orada. Onların onbaşısı vardı, o Kazan Tatar iyiymiş, bize yardım etti. O asker karyolayı filan arabaya koydu. Tabii o getirildiğimiz yere herkes geldi ve ışıklar açıldı. Kamyonlara köyü doldurdular. Bir kamyonu 6-7 aile koyuldu. Garbagor Stalin demiryolunu bayanlara yaptırdı ki sürgün edilsinler. Orada 2 gün kaldık. 130 Köy... Ahıska bölgesi 130 köydür. Öyle bir şey ki bizim köyde 130 aile var. 130 Köyümü bu Mugaret'in⁶ düzüne

¹ Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde yerel ağızda yer alan kelime beddua olarak kullanılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde ve bilhassa Erzurum'da kullanımı yaygındır. Erzurum'da "gorbagor olasan" şeklinde bir beddua vardır (Erzurum İl Kültür Müdürlüğü, t.y.). TDK Sözlükteki karşılığı: "Ölenin Arkasından söylenen ilenç." ("Korbakor", t.y.)

² Ahıska'da bir köy adı.

yıdıktan sonra trenler geldi. Hayvan vagonları, hiçbir şey yok, tahtadan. Doldurdular, hayvan vagonlarına kapattılar. Şimdi o karyola diyorum ya, rahmetlik annem - o hayvan vagonlarını bilirsiniz- pencerenin önüne koydu. O küçük kardeşimle, şu an kardeşim sağdır. O da Antalya'da yaşıyor. Okudu o da, üniversitede hocalık yaptı uzun zaman, mühendistir kendisi. Annem onu kucağına aldı. Onun 4 yaşı vardı, bir küçüğünün 6 yaşı, benim ise 8 yaşım vardı. Öbür kardeşim de, ben de karyolanın diğer tarafına yattık. Şimdi, ben o pencereden bakıyorum. Şimdi o Mugaret'in yeriyle Azerbaycan istasyonu arası 1000 km mesafesindedir. O zamana kadar kapılar açılmadı, trenler lokomotif, kara tren, aradan 1 gün geçti, 2 gün geçti açılmadı. Sonra kapıyı açtılar, - şimdi bağıslarsın- ne tuvalet var ne su var. Hiçbir şey yok. Bir şey var ki oradan 2 gün geçti, 3 gün geçti... Çocuklar vardı zaten; çoğu çocuk, yaşlı ihtiyar, bayanlar. Çocuklar ağlamıyor. Bir bayanlar ağlıyor. Allahü Teâlâ o sıra sana gayret veriyor, sabır veriyor. Allah destekçisidir. Orada kapılar açıldı. Rusça bağıyorlar "*vedro meşok*"³ Yani "bir torba al, bir de kova al, gel" diye bağıyorlardı. Sabriye adında bir kız çocuğu vardı. Bir torba, bir kova aldı çıktı. Annem bağırdı, "kız Sabriye nereye gidiyorsun" diye. O kova ile çorba vermişler. Bir de ekmek vermişler. Kara somun çamur gibi, çocuklara birer kırık verip tekrar vagonları kapattılar. Tren tekrar başladı gitmeye. Azerbaycan ve Dağıstan arası olur bir 250 kilometre. Dağıstan'a geldi, Dağıstan'da da durmadı. Darben, birinci darben sonra Mahaçkale'ye geldi. Orada da durmadı. Oradan geçti bir anda Rusya'ya, geçti Volga Nehri var Astrahan büyükşehir var Rusya'da, orada Volga Nehri yediye bölünüyor. Volga Nehri oradan Hazar denizine akıyor. Orada durduk 3 gün. Birden bir dedikodu ortaya çıktı. Bizi denize atacaklar diye... Bayanlar başladı ağlamaya. Aç susuz hiçbir şey yok. Ondan sonra kapandı kapılar. Şimdi sağa gelse Kazakistan'a gelecek, bu Ural dağlarına döndü. Ural dağlarına döndükten sonra facia burada başladı. Soğuk ne soba var ne başka bir şey, affedersin. Sen de benim evladımsın; vagonu deldiler, orayı eski perde ile çevirip ihtiyacını giderdiler. Gene bir yerde durdular. Bağırmaya başladılar "*vedro meşok*" diye bağırmaya. Gene Sabriye kovaları alıp gitti, gene kovayla çorba dolu ekmek getirdi. 3-4 Gün geçti yemek yok bir şey yok. Onu da böldüler yine de... Hatlar, kapı kapandı gene. Soğuklar başladı, insanlar ölmeye başladı. Kim diyor ki "yalan konuşuyor", gelsin önüme dikilsin. Pencereden bakıyorum, vagonun. Ölüler başladı. İhtiyarlar ölmeye başladı. Hasır battaniye bulmuşlar. Ben bakıyorum pencereden, -kar zaten- ölüleri tutup atıyorlar. *Gurbetten İmtiller* kitabı benim gördüğümün yarısını anlatmıştır.

Bizim vagonu da nine öldü. Bizde bir uyanık nine vardı, sardı onu, dikti vagonun köşesine. Annem ekmekleri koynunda ısıtıp buzlarını eritip o şekilde bize bölüştürdü. Bazen çiğneyip ağzımıza öyle verirdi. Biz sürgün esnasında ailede 10 candık, 3 kişi kaldık. Babam Askerde, aileden 4 kişi askerde, biri geldi, o da yaralı. Sonra Ural Dağlarından geçtik. Sağa doğru, orta Asya'ya döndü. 18 günden 30 gün çekti, anca Menzil ulaştı bizim vagon. 30 günde Özbekistan istasyonuna ulaştı. Bizi o istasyona döktüler, bir güğüm vardı, o güğümden gidip su alıp gelirdim. Sonra köylere paylaştılar. 14 Aralık'ta bizi döktüler orada, köylere dağıttılar. 5 Aile, 10 aile, 15 aile dağıttılar. Bizden önce birilerini sürgün etmişler. Bizi bir yere götürdüler, ev var ama kapı yok. 44'ünde Mayıs ayında Kırım tatarlarını Sürgün etmişler. Çamurdan evler. Özbekistan da kışın çok soğuk olur. Annem bir battaniye buldu, kapıya astı böyle. Karyolayı koydu, yün yorgan almışlar evden, orada yattık 45 yıl ya 46'e geçti. Çünkü ne var, bir ay var arada. O yıl ölüm fazla olmadı ama 46 da açlıktan ölüm çok oldu. 200 gram ekmek çocuklara, 400 gram büyüklere karne verdiler. O da, sıra gidiyorsun yetmiyor. Çamur gibi yani, o ekmekten annem şimdi getiriyor bize, 3 çocuk 600 gram bize, 400 gram anneme, bir kilo... Amcamın 2 oğlu vardı öldü. Ninem öldü. Öbür amcamın iki çocuğu vardı öldü. Biz de zaten 3 çocuk. Diğer amcam evlenmemişti. Benim, yani bizim ortanca öldü.

Sürgünü çocuk yaşta yaşayan bu iki katılımcının anlattıkları, sürgünü aile büyüklerinden ve yakın çevrelerinden dinleyen diğer 20 katılımcı tarafından da teyit edilmiş, her birinden birbirine benzer, birbirini tekrar eden cevaplar alınmıştır. Benzeşen cevaplar içinden birkaç örnek şu şekildedir:

³ Rusçada Vedro: Ведро (Kova); Meşok-Mişok: Мешок (Çanta).

5 Numaralı katılımcı: Bir gecenin içinde habersiz gelip sürgün ediyorlar. Aç, susuz vagonlarda, trenlerde zorlu durumda göç ettirilmiş. Ölmüşler yollarda, öyle anlattılar. Babam altı aylık bebekmiş, böyle içine sokmuş annesi öyle gelmiş. Trene köy köy yerleştirmişler. Ölenleri direkt trenden atmışlar. Zorluk çekmişler, açlıktan ölmüşler, hamile kadınlar ölmüş... Dağıttıklarında ilk dışarıda kalmışlar, daha sonra evlerine almışlar. Açlıktan ot yiyerek ölmüşler. Can verenler oldu. Aç, susuz, her şeyi çektik, başımıza her şey geldi diyorlar. Biz görmediğimiz için anlattıkları kadarını biliyoruz.

12 Numaralı katılımcı: Annemden duyuyordum. Annemin babası söylemiş. Hafızam güçlüdür. İlk geldiklerinde annemle babamı Kazakistan'ın ormanlık alanına bırakmışlar. Böyle uyuşturucu gibi bir madde bitiyordu. Annemlere onu tavsiye etmişler pişirin yiyin... Annemin annesi onu yedikten sonra uykuya gidiyorlarmış. 48 Saat uydukları oluyormuş. Sonra babam anlatıyordu... Babam 2 yaşındayken babasını hapse atıyorlar. 18 yaşındayken babası hapisten çıkıyor, suçsuz yere... Babaannem çok tutumlu birisiymiş orada altın geçiyormuş o dönemde, sürgün esnasına hiçbir şeyini alamamışlar. Sadece ineğin pisliklerinin içine altınlarını gömmüş. Gelenler Stalin'in adamları, önceden karar verilmiş. Orası Türkiye'nin yarısı, burası Türkleşmesin Müslümanlaşsın diye önceden verilen karar. Gençler askere gidiyor; yaşlıları, çoluk çocukları vagonun içine doldurup yurtdışına gönderiyorlar. Yolda doğuranlar olmuş, ölenler olmuş, aç kalan olmuş. Vagonda ölenleri de atmışlar. Annem babam söylüyordu orada aklımda kalmış. Çok can veren olmuş. Biraz önce anlattıklarım aklımda kalan bunlar.

19 Numaralı katılımcı: Akrabalarımı dinlediğim kadarıyla Stalin zamanındaki 1944'te trene bindirip işte, orada ölümler olup atıyorlardı. İnsanlığa yakışmayan şeyler oluyordu. Demek ki bizler istememişler Türkleri sevmiyorlardı, bizi bitirmek için böyle bir şey yaptılar. Bir anda gelip çıkın demişler, sen uyuyorsun. Hadi dışarıya diyorlar. Sen ne alabildin? Hiçbir şey, evraklar, yiyecekler yanına hiçbir şey almadan gidiyorsun. Aç susuz gidiyorsun. Yolculuk yapıyorsun. Affedersiniz ama bunun ihtiyacı oluyor, bunu görüyor ediyor. 20 Kişinin sığacağı ortamda sen 50-60 kişi oluyorsun. Orada ne oluyordu? Orada insanlar nefessiz, hastalıktan ziyade her türlü şeyler oluyordu, insanların ölme nedeni bunlardı. Çok can verenler oldu. Trenden atma olayları oldu, öldükten sonra direk atıyorlarmış. Zorla bindirildiklerinden dolayı da dayak yemişler.

Ahıskalıların toplumsal hafızalarında derin izler bıraktığı anlaşılan bu olayla ilgili katılımcı ifadelerinde öne çıkan hususları şu şekilde özetlemek mümkündür: 1944 Sürgünü Ahıskalılar için bir ön hazırlığa imkân vermeyen, bir anda gerçekleşen bir zorunlu göçtür. Bu süreç yaşandığında Ahıskalı erkeklerin çoğu, II. Dünya Savaşı için Sovyet rejimi tarafından askere alınmış bulunmaktadır. Sürgünü yaşayanlar çoğunlukla, yaşlılar, kadınlar ve çocuklardır. Sürgün yük trenlerinde, gayri insani şartlar altında gerçekleşmiş, sürgün esnasında önemli sayıda can kaybı yaşanmıştır. Ahıskalılar; Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan başta olmak üzere Sovyetler Birliği içindeki Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine sevk edilmişler ve yine buralarda da Sovyet rejimi tarafından zorlu şartlar altında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Sürgün edilen bölgelerde de çok sayıda Ahıskalı imkânsızlıklar sebebiyle hayatını kaybetmiştir. Yerlerinden edilen Ahıskalıların önemli bir bölümü, gerek Sovyet sürgün politikası doğrultusunda farklı bölgelere dağıtılarak gerekse sürgünden sonra yerleşilen bölgelerde yaşam imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle tekrar tekrar göç etmek zorunda kalmışlardır. Yaşanan göçler, Ahıskalıların pek çoğunun akrabalarıyla arasına mesafe sokmuştur. Buna rağmen Ahıskalılar, akrabalarıyla iletişimlerini koparmamak için çok fazla çaba sarf etmişlerdir.

4.2.3 Fergana Olayları

1944 Sürgünü'nden sonra Özbekistan'a yerleşen Ahıska Türkleri ile Özbekler arasında 1-5 Haziran 1989'da gerçekleşen Fergana Olayları, Ahıska Türklerinin maruz kaldığı ikinci büyük şiddet hareketi olarak nitelendirilebilir. Araştırmaya katılanlar arasında Fergana Olaylarını bizzat kendi tecrübeleriyle aktarabilecek kimse bulunmamaktadır. Kaldı ki çalışmanın tasarımı gereği önemli olan husus, bu olaylarla ilgili kanıtlanabilir bir ifade veya tarihi belge niteliğindeki aktarımlardan ziyade, Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıska Türklerinin kolektif belleğinde ve toplumsal zihniyetinde Fergana Olaylarının nasıl yer edindiğini açıklamaktır. Bu yüzden ki, olayları yaşayanların ifadeleri kadar olayları yaşamadan bilgi ve kanaatlerini anlatıları da önem arz etmektedir.

İlgili tarihlerde Fergana'da bulunan sadece bir katılımcı (19 Numaralı katılımcı) mevcuttur. Ancak bu olay gerçekleştiğinde kendisi sadece 2 yaşında olduğu için yaşananları hatırlayamamakta, ailesinin anlattığı kadarını aktarabilmektedir. Katılımcılara yöneltilmiş olan "Fergana olayına tanıklık ettiniz mi? Ettiyseniz hadiseler nasıl başladı ve niçin oldu?" sorusuna 19 Numaralı katılımcının verdiği cevap şu şekildedir:

Ben 2 yaşındaydım Bunun sebebi yok. Stalin zamanındaki gibi gene Ahıska Türklerini istemediler. Yaşlı neneye çarptı diye olay büyütüldü yolda yürürken... Özbekistanlı ile bir Ahıska Türkü çarpıştı ve kavga oradan çıkıyor. Oradan da yayılıyor, alevleniyor bahane olarak. Ahıska Türkleri oradan da istenmeyip sürgün yapılıyor. Önüne geleni öldürüyorlardı. Dirgen ile birlikte öldürüyorlardı. Bizim kendi evimizde yakıldı; ağabeyim, yani ikinci abim 10 dakikalığına evde unutulmuş. Babam hemen geri dönüp alıyor, zaten 10 dakika sonra da hemen evi ateşe veriyorlar. Yardım talebinde bulundular. Askerler büyük bir alana topladılar, askerlerin koruması altındaydı. Özbek askeri koruyordu. Ruslar gelene kadar çadırlarda yaşadık, geldikten sonra uçakla birlikte Rusya'ya geçtik. Oradan da tekrar dağılmalar yaşandı.

Olaylar yaşandığı sırada 19 yaşında olan ve olayları bizzat yaşamasa da çok yakınında bulunup olayların mağdurlarına yardım ettiğini söyleyen 14 numaralı katılımcının anlattıkları da şu şekildedir.

Fergana ile Kırgızistan arasında 50 km vardı. Fergana olayında bizim Ahıskalıları Sovyetler Birliği zamanında, 89'da oldu bu. Fergana bizden 50 km mesafedeydi. O zamanlar, Fergana olayında bizim Ahıskalıları Kırgızistan'a geçtiler. Biz evlerimizde, şahsi ben kendim bilirim-evlerimizde sakladık. Evlerimizde yardımcı olduk. 1 ay 2 aya yakın bizim evlerde yaşadılar. Ondan sonra onlar Rusya'ya, Amerika'ya, her yere dağıldılar. Fergana olaylarını ben çok iyi bilirim. Amaçları... İşte biz o zaman gençtik, Rusların şeyiyle... Bunu Ruslar işte Özbekistan Türkleri yok etmek... Bunları buradan sürgün etmek... İşte böyle bir politika uygulandı. Kadınlara tecavüz oldu. Türk çocuklarına dirgenleri soktular. Ateş yaktılar, üzerlerine lastik takıp lastiği yaktılar. Çok işkenceler oldu, silahlar ile vurdular. Türklere karşı çok işkenceler oldu. Babasının anasının yanında kızına işkence yaptılar ya da eşinin yanında çok işkenceler yaptılar. Bu çok ağır bir şeydir. Biz şahsi onun içinde olmadık ama aramızda 50 km aralık vardı, bu yüzden çok yaralananları gördük, bıçaklananları gördük. Silahlananları gördük, kurşun yiyenleri gördük, bu işleri biz şahsi gördük.

Olayların yakınlarından yahut diğer Ahıskalılardan duyan katılımcıların anlattıklarından örnekler aşağıdaki gibidir.

Olaylar yaşandığında 26 yaşında olan 1 numaralı katılımcı:

Duyduk. Özbek-Türk savaşı oldu 1989 'da. Çünkü orada Türkler, yani o millete bakarken biraz zengin burada, şimdi gâvurların politikası mıdır nedir işte bir gün içinde politik edip kendi aralarında biz Türklerin evini yakacağız diyerek Türkün evlerini belirleyip... Çünkü orada Özbek de var, Rus da vardı, Türk vardı işte... Türk'ün evini bir günde belirleyip evlerini yaka yaka gidiyorlar. Özbekler kendi kendilerini suçlamadılar. Türkler ileri gitmişler, fazla zengin olmuşlar, ondan dolayı. O zaman Rusya'ya götürdüler. Rusya da boş köylere koydular. Orada boş köylerde yaşadılar. Rusya da orada vatandaşlık vermediler. Orda da çok sıkıntı çektiler. Özbekistan'da evleri kaldı. Ölen öldü, tecavüze uğrayanlar oldu genç kızlar ama Özbekistan bunu açıklamadı. Hatta dirgenlerle öldüren, kesenler oldu. Fakat Özbekistan bunu açıklamadı. Ama Rusya geldi, götürdü boş köylere yerleştirdi. Orada da yerlere fasulye, patates ekmişler. Orada on sene yaşadılar ama vatandaşlık vermediler. Sonra Amerika'dan biri geliyor, öyle diyorlar. Gelin ben sizi götüreyim Amerika'ya yerleştireyim, vatandaşlık da vereceğiz, işte vereceğiz diyerek kaç bin kişiyi Amerika'ya götürdüler. Şimdi kaç bin kişi Amerika da yaşıyor. Vatandaşlığı da var. Evi de var. Arabası da var. Şuan onlar orada yaşıyor. O dönemlerde Rusya ile Özbek beraberdi ayrılmamıştı.

Olaylar yaşandığında 27 yaşında olan 7 numaralı katılımcı:

Ben Özbekistan'da doğmuşum. Kırgızistan'a gelin gittim. 1 Mayıs'ta bayram oluyor orada. O bayramda başlamışlar bizim Ahıskalıları taşlamaya. Çünkü bizim Ahıskalılar çalışkan, okumuşlar, çalışıyor her yerde. Bunlar buradan çıksınlar vatanına gitsinler. Şimdi ev bize kalsın. Evleri yakmışlar. Bundan dolayı mısır tarlasında uyumuşlar. Evi ateşe verseler yanacaklar. Gündüz evlerine geliyorlarmış. Kampa bunları toplayıp oradan uçaklarla Rusya'ya sürgün etmişler. O kampta da Özbekler çevrelerine ateş yakarak dumanda ölsün istemişler. Çocukları demirlere attılar. Hamile kadınların karınlarını yarıyorlardı. Tecavüz ettiler. Bundan sonra Rusya'ya sürgün ettiler. Daha sonra Amerikalılar gelip bazı Ahıskalıları aldılar kendi siyasi politikalarından dolayı. Şimdi Amerika da yaşayanlarda vatana dönmek istiyorlar.

Olaylar yaşandığında 35 yaşında olan 21 numaralı katılımcı:

Fergana da biz olmadık, işittik. Çok gün verdiler kızım, dirgenlere bile... Emmimin kızı ondaydı ya... Amcamın kızı ondaydı kızım. Ha böyle bıçakları hamile kadınlara, ha böyle bıçakları sokup çocuğu karından çıkartmışlar. Ne günahı var bizimkilerin? He ya kötü davranmışlar. Çok bir şey yapmışlar kızım. Kim ki nereye can kurtarır kızım. He bırakmadılar kızım. He nere oradan başlandı buraya, doksanıncı illeri buraya başladı.

Katılımcıların çoğunun hafızasında aynı hikâyenin canlı olduğu anlaşılmıştır. Görüşmelerden edinilen veriler, Ahıskalıların Fergana Olayları hakkındaki bilgi ve anılarının Özbekler tarafından tecavüzlere, diri diri insan yakmaya, hamile kadınların karınlarını yararak bebeklerini çıkarmaya ve ev yakmaya kadar uzanan şiddet hareketlerine maruz kaldıkları şeklindedir. Burada dikkat çeken bir nokta ise Rusya'nın olayları kasıtlı olarak politize ettiğine dair ifadelerdir. Genel anlatı, olayların arkasındaki temel etkenin Özbeklerin kendi memleketlerinde Ahıskalıların kazanımlarını sindiremeyip onları yurtlarından sürmek istemeleri, ortamı geren yalan haberlerin yayıldığı ve iki grup arasında kaynağı tam olarak anlaşılamayan kışkırtmaların vuku bulduğu yönündedir.

4.2.4 Hedef Bölge Tercih Olarak Bozüyük-Türkiye

Çoğu zorunlu olarak gerçekleşen uzun göçler silsilesinin ardından gönüllü olarak Türkiye'ye gelip Bozüyük'e yerleşen Ahıskalılara Türkiye'yi ve Bozüyük'ü tercih etme sebepleri sorulmuştur. Alınan cevaplarınsa büyük oranda birbirini tekrarladığı görülmüştür. Türkiye tercihleri ile ilgili verilen cevaplardan katılımcı görüşlerini yansıtan örnekler aşağıdaki gibidir:

1 Numaralı katılımcı: Bizim evveliyatımız öyleydi. Rusya döneminde Türkiye'ye gelmek yasaktı 1990'nıncı yılına kadar. Türk olduğumuza göre Türkiye'ye girmek kesinlikle yasaktı. Rusya dağılınca herkesin kendi özgür memleketi oldu. Memleketlerde zor durumda kaldı iş yok güç yok. Hem de bizler Türk olduğumuzdan dışlandık. Her yerde dışlandık Kırgızistan olsun, Özbekistan olsun Kazakistan olsun... Bizim millet orada çok zor durumdaydı. İş imkânı ve ana yurdumuz olduğumuzdan döndük. Bizim dedelerimiz, analarımız o zamanlarda dedi imkân olsaydı da Türkiye'ye göç etseydik. Niye zamanında biz Ahıska'dan sürgün olduk? 75 sene oldu. Orada bize siz Türksünüz Türkiye'ye göç edin... Şimdi benim orada abilerim, kardeşlerim var. Buraya gelme imkânı yok, evler satılmıyor. Buraya gelemiyorlar çünkü bize burada Suriyelilere verildiği gibi destek yardım yok Türkiye'nin. Sadece biz kendi imkânımızla geldik, kendi imkânımızla oturma iznini düzeltiyoruz.

6 Numaralı katılımcı: 5 sene önce geldim. Kendi dilimiz, vatanımız, dinimizdir. Kendi bayrağımız altında yaşamak istedik. Çocuklar kendi dilinde okusun istedik.

14 Numaralı katılımcı: Oralarda ki milliyetçilik birde vatan hasreti kendimizin bayrak altında yaşayalım diye geldim.

18 Numaralı katılımcı: Vatanımız diye geldik işte.

20 Numaralı katılımcı: 2016 yılında geldim Türkiye'ye. Gelme sebebimiz. Biz Türküz bu toprak, bu vatan, bu devlet benim adımlı gözlüyor bende bu devletin adını gözlüyorum. Türk'üm Türkiye'ye geldim.

Türkiye'de neden Bozüyük'ü tercih ettikleri sorulduğunda ise yine cevaplar belli sebepler üzerinde yoğunlaşmıştır. Örnek cevaplar aşağıda sunulmuştur:

6 Numaralı katılımcı: Akrabalarımız vardı. 15-20 yıl önce göç edenler vardı. İlk önce hiç planlamıyorduk. Bizim orda ırkçılık çıktı halamlar güzel ülke böyle şeyler yok burada dedikten sonra biz çıktık Bozüyük'e geldik.

10 Numaralı katılımcı: Bizim burada akrabalarımız vardı. Onların sayesinde.

15 Numaralı katılımcı: Biz düz buraya geldik. Kimseyi bilmezdik burada. Buraya Ahıskalılar gelmiş diye duyduk bizde geldik.

20 Numaralı katılımcı: Ben geldim 3 sene İnegöl'de kaldım. 1 senedir Bozüyük deyim. Biz köy adamıyız ben buraya geldim ki mal bakıyorum. Ben köylüyüm köy olduğundan geldim başka köyler çok ama kabul etmiyor. Bizim burada Ahıska köyü olduğundan dolayı geldim.

Verilen cevaplar ışığında katılımcıların genel olarak Türkiye'ye göç öncesinde ayrımcılık, ötekileştirme ve yabancı düşmanlığına maruz kaldıklarını, Türkiye'yi tercih etme nedenlerinin ise burayı kendi vatanları olarak görüyor olduklarını söylemek mümkündür. Hemen hemen bütün katılımcılar bu konuda oldukça emin ve açık cevaplar vermişlerdir.

Türkiye içinde yerleşim yeri olarak Bozüyük tercihi ile ilgili olarak öne çıkan iki temel etken bölgede bulunan akrabalar ve Ahıskalı nüfus olarak ifade edilebilir. Ayrıca birkaç görüşmeci ise

bunlara ek olarak iş ve doğal çevre konusunu da tercih sebebi olarak dile getirmiştir. Ancak bu görüşmeciler de akrabalık bağlarını ve Ahıskalı nüfusu sebep olarak belirtmişlerdir.

4.2.5 Türkiye'ye Göç ve Uyum

Türkiye'ye iki binli yıllarda göç ettikleri anlaşılan, Bozüyük'te yaşamakta olan Ahıska Türklerinin genel olarak alt-orta kazanç seviyesindeki işlerde çalıştıkları anlaşılmıştır. Kadınlar ev hanımı olduğunu dile getirirse de görüşmenin ilerleyen kısımlarında, çoğunun geçici işlerde çalışarak eve katkıda buldukları anlaşılmıştır. Erkeklerin ise çalışma hayatında aktif rol aldığı görülmüştür.

Erkek katılımcıların iki tanesi hariç, hiç biri göçe kaynaklık eden bölgedeki mesleklerini sürdürmediklerini ifade etmişlerdir. Mesleklerini devam ettirenlerden 1 numaralı katılımcı, kaynakçılık işiyle uğraştığını; 18 numaralı katılımcı ise mesleği olan inşaatçılığı bir süre Türkiye'de de sürdürüp bıraktığını söylemiştir. Katılımcılardan üniversite mezunu olanlar ise diploma denklik sorunu yüzünden mesleklerini icra edemediklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan diğer katılımcıların bir kısmının ilerleyen yaşları sebebiyle çalışma hayatına girmedikleri veya giremedikleri anlaşılırken, bir kısmının da göçe kaynaklık eden bölgede iken henüz öğrenci olduğu öğrenilmiştir. Bu verilerden hareketle, göçten öncesi ve sonrası arasında mesleki devamlılık görülmeyen katılımcıların genel itibarıyla nitelikli bir uzmanlık yahut zanaatkarlık sahibi olmadıkları ifade edilebilir.

Elbette her göç kendi bünyesinde belirli sıkıntıları da barındırır. Bilhassa yerinden edilmiş kişilerin göçünde daha belirgin olması muhtemel bu sıkıntılar hedef bölgede hayata tutunma ve uyum açısından göçmen grup ile yerli toplum ve kurumlar arasındaki yapısal farklılıklara bağlı olarak değişiklik arz edebilir. Bu bağlamda katılımcılara Türkiye'ye göç ettikten sonra bir sıkıntı ile karşılaşmış ve karşılaşmadıkları ve varsa sıkıntılarının neler olduğu hakkında sorular sorulmuştur. Cevaplar doğrultusunda 1, 2, 17 ve 18 numaralı katılımcıların herhangi bir problemden bahsetmedikleri görülmüştür. Diğer katılımcıların genel olarak şikâyetleri ise ilk dönemlerde oturma-çalışma izinlerinde ve vatandaşlık almakta zorlandıkları yönündedir. Buna bağlı olarak da tapu almakta, sağlık-sigorta imkânlarından faydalanmakta, iş bulabilmekte ve hayatlarını idame etmekte önemli sorunlar yaşadıkları öğrenilmiştir. Bu sıkıntıları yansıtan katılımcı görüşlerinden örnekler şu şekildedir:

3 Numaralı katılımcı: Hastayız acillere gidemiyoruz sosyal güvence olmadığından dolayı. Eşim de şeker hastası, çok hasta, vatandaşı olduğumuzdan çalışmıyoruz. Sigortasız işe almıyorlar. Çalışmıyoruz. Sadece mesleki açıdan sıkıntılarımız oldu.

9 Numaralı katılımcı: Çalışma izninden dolayı çocuklar zorlandı. Senetleri ödemede zorlandık başka bir şey yoktu. Sadece ekonomik nedenden dolayı zorlandık.

10 Numaralı katılımcı: Türkiye’de ne gibi problemlerle karşılaştık. Önce vatandaş olmak gibi sıkıntılarımız oldu. O evrak sıkıntıları çok uğraştırıyorlar. Türk olduğumuz halde çok uğraştırıp bir sürü evrak istiyorlar. Onlarla bayağı sıkıntı yaşadık. Ekonomik açıdan da etkiliyordu. İnsanlarından sıkıntı çekmedik.

15 Numaralı katılımcı: Vatandaşlık, tapu almak noktasında sıkıntı oldu. Hâlâ ev tapusu sıkıntı. Ekonomik sıkıntı çektik. Üç ayda bir pasaportları değiştir, Kırgızistan’dan kâğıt getir, çeviri yaptır durmadan, para bitti.

19 Numaralı katılımcı: Herhangi bir problem yok da şu Ahıska Türklerine öncelik tanınsa burada Suriyelilere kadar ön planda değiliz. Burada eski Osmanlı Türkleri olarak bizler varız öne sürmeleri lazım, gel gör ki öyle değil ikinci planda kaldık.

Bahsedilen sıkıntılara ek olarak 11 numaralı katılımcı şunları ifade etmiştir:

Vatandaşlığım olmadığında hastaneye ücretli oluyordu o sıkıntı. Kazakistan’dan dışlanarak geldik bazen burada da denildi siz neden geldiniz diye. Buralı değilsiniz dediler. Anlatıyorduk buralı olduğumuzu. Anlatınca da düşüncelerinin pek değiştiğini sanmıyorum.” şeklinde bir önyargıdan rahatsızlığımı dile getirmiştir.

12 Numaralı katılımcı ise diğer katılımcılar arasında istisna olarak öne çıkan bir tacizden bahsetmiştir:

Bizim giyim tarzımız, konuşma tarzımız farklı olduğundan sorun yaşıyorduk. Ben Türk giyimine alışık olduğumdan zorlanmadım ama genelde gelenlerin çoğu öyle zorlanıyor. Dışarıda bazen laf atılıyor, taciz ediliyor. Geldiğimizde biz kapalıydık nasıl kapalıydık böyle etekle gezerdik. Arkadan bir saldırı geldi, neye uğradığımızı şaşırđım. O gün kadınların tacize uğraması ne demek oluyormuş onu da anladım. Adam böyle sırtıyor. Allah belanı versin diyorum, bana gülüyor. “Ne yapmışım ki?” bir de diyor. Kapalı olduğum durumda böyle bir şey oldu. Bu olay olalı dört beş sene oldu ama hala içimde yarası var, eşime de anlatamıyorum.

Katılımcılara, Türkiye’de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılık hissi yaşayıp yaşamadıkları ve Türkiye’de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair sorular sorulmuştur. Sorulara cevaben 22 Katılımcının 19’u oldukça olumlu his ve düşünceler ifade eden sözler sarf etmişlerdir. Genelde birbirini tekrar eden bu cevaplardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

7 Numaralı katılımcı: Yok. Çok rahatım. İyiyim. Çok iyi davranıyorlar. Hala iyilikleri devam ediyor. İlk kirada oturdum. Sonra kendi evime çıktım orada da komşularım iyiydi. Burada da iyi komşularım. Pazara gitsek de, markete girsek de, hastanelere gitsek de her yerde yardımcı oluyorlar. Anlıyorlar ki biz dil anlamıyoruz onlar yardımcı oluyorlar.

8 Numaralı katılımcı: Hayır. Sanki burada doğmuş büyümüş gibiyim. Çok güzel. Hep iyi insanlarla karşılaştım değişiklik olmadı.

14 Numaralı katılımcı: Yok. Çünkü bu bayrak bizim bayrak. Biz Türk’üz Türkiye’deyim. Başka diyecek, konuda konuşacak bir şey yok. Türk’üm Türkiye’deyim. Niye yabancı hissedeyim ki kendimi? Yani insanların şimdi tutumu şöyle bir şey vardır, yani Ahıska dedim mi Türkiye’de “Ahıska kimdir nedir” bilmezler. Ahıska desen Alaska diyorlar, Alaska diyor Amerika’nın yeri, Rusların yeri... Çok soğuk yer, oradan nasıl geldiniz diyorlar. Ama Ahıska dediğin zaman Ardahan, Artvin, onların sınır dışında, Osmanlı topraklarında sınır dışında kalmış... Onları bazıları Türkiye de bilmezler. O yüzden diyorlar ki siz yabancı... Ahıska Türk olarak diyorlar da Ahıska Türk olarak biz Ahıskalıyız. Türk dünyada bir tanedir. Şimdi

biz Ahıskalıyız. Ahıska da eskiden Osmanlı topraklarıydı. Bazıları bilir, bazıları bilmez. Onun için diyorlar ki, siz Kırgız mısınız? Ben mesela Kırgızistan da yaşadım. Kırgız kimliğini gezdiriyordum, diyorlardı ki kimliğe bakınca sen Kırgız mısın, yok ben Türk'üm ama Kırgızistan da yaşadım, mecbur oranın vatandaşıyım. Evet, onun kimliğini taşıma mecburiyetindeyim. İnsanların tutumları zamanla değişmedi.

19 Numaralı katılımcı: Hayır, ben Türk'üm Türkçe konuşuyorum, dilim Türk anlaşıyorum sıkıntı çekmiyorum. Hoş karşıyorlar. Anlayış içerisindedir. Ahıska Türkü dediğinde anlayanlar var, farkında olanlar var, aynı şekilde devam ediyor.

2, 11 ve 12 Numaralı katılımcılar ise bazı sorunlar yaşadıklarından bahsetmişlerdir. 2 Numaralı katılımcının Türkiye'de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılik hissi yaşayıp yaşamadıklarına dair soruya cevabı şu şekilde olmuştur:

İlk sene buraya geldiğimde üç ay ilk yabancı gibi hissettim. Biz Ahıskaca konuşuyoruz. Bazıları anlamıyordu, bazıları anlıyordu. Mesela, Erzurum diline benziyor diyorlardı. Normalde Kazakistan'da Türk kanalları vardı ATV, Kanal D vardı, onları izliyorduk. Birazcık dilimizi alıştırdık. Öz benliğimizi kaybetmedik. Ahıskalılar Türk kanallarını izlerler. Burada dışlanma yaşamadım ama üç sene önce fayansçıda çalıştım, bir amca geldi diyor ki: "sade Kazakistan'da ATV izleye izleye Türkçeyi öğrenip gelmişsiniz, burada çalışıyorsunuz." Biraz tuhaf oldum. Dedim ki, buraya gelip senin evini işini elinden almadım ki ağabeyciğim, dedim. Bura vatanım diye geldim. Bir iki defa böyle oldu başka bir şey olmadı.

Aynı katılımcının, Türkiye'de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair soruya cevabı da şu şekildedir:

Bazıları daha güzel oldu. Bazıları sevmedi. Sen nasıl bu kadar dil biliyorsun, nerden geldin diyorlar. Anlatınca hoşlarına gidiyor. Bazıları "Alaska Türkü", yok Ahıska Türkü diyorum, orası farklı bir yer. Osmanlı Türküyüm diyorum. Bazı insanlar Suriyelilerden nefret ediyor. Başka ırklar girip çıkıyor, bizi de onlardan sanıyorlar. Bizi Suriyeli zannediyorlar aksan farklılıkları olduğundan, anlatınca inanıyorlar. Özür diliyorlar sonra tutumları değişiyor.

11 Numaralı katılımcı ise yabancı bir bölgeden geldikleri için zaman zaman yabancı kabul edilip tepkilerle karşılaştıklarından bahsetmiştir. Konuyla ilgili bazı sorunlardan bahseden 12 numaralı 33 yaşındaki kadın katılımcının Türkiye'de kendilerini nasıl hissettiklerine, yabancılik hissi yaşayıp yaşamadıklarına dair soruya cevabı şu şekilde olmuştur:

Bazı olaylardan dolayı yaşadık. Kapandık aslında, kapandık diye bir şey yok da, buranın tarzı gibi giyinmeye başlayınca sıkıntı olmadı. Konuşma tarzı beni hiç belli etmiyordu. Kimliğini göster dendiğinde gösterince sen yabancı mısın diyorlardı. Ben ilk buraya taşındığımda kızı hastaneye götürüyordum. Ufuk P. vardı, Kırım tatarlarından uzun yıllar önce buraya göç etmiş. Gittim, kısa etek...Böyle elbiseler giyiyorduk. Bir gittim, iki gittim, sonra Ufuk bey dedi ki bana, "Kızım sen düğüne mi gidiyorsun?" Hayır, bizde böyle taşlı tuşlu giyiyoruz... "Bizde de düğünde giyilir ama bu kadar olmaz, burada bunları çingeneler giyer kızım, sakın giyme!" dedi. Ondan sonra böyle şeylere karar verdik.

12 Numaralı katılımcının Türkiye'de insanların kendilerine karşı tutumlarının nasıl olduğuna, dair soruya cevabı da şu şekildedir:

Bazısı çok iyiydi, Allah razı olsun. Bazısı ise çok eziyordu yabancısın diye. Türk olduğumuzu anlatıyorduk ama buralı değilsin diye öyle davranıyorlardı. Çocuklarım çok yaşadı. Kızıma terörist dediler, Suriyeli dediler. Çok yaşadık, kızım sinir krizi geçiriyordu. Arkadaşla sorun oldu mu, okul toplantılarında alttan iğnelemeler geçiyordu. Öğretmenler ayrımcılık yapmıyordu fakat öğrenci ve anneleri.. Çok fena ayrımcılık yapıldı. Kızımın adı Gülşen.

Yabancı kimliklerde “Gülüşhan” diye yazılıyordu. Sizde Ali soyadı varken bizde Aliyye gibi olduğu için sıkıntı oldu. Zamanla bizi tanıdıktan sonra tutumları değişti. Ev kiralamaya gittiğimizde de sıkıntı çekiyorduk.

Katılımcı ifadeleri doğrultusunda Ahıskalıların bilhassa Bözüyük’e ilk geldikleri dönemde bazı resmi evrak ve işlemlerde sıkıntılar yaşadıkları, bunların ekonomik sorunlara da yok açtığı, kimi sorunların da halen devam etmekte olduğu anlaşılmıştır. Türü ne olursa olsun bütün göçlerde yaşanması muhtemel ötekileştirme ve ön yargılara maruz kalma tarzında kimi sorunların -istisna da olsa- bazı Ahıskalılar tarafından tecrübe edildiği öğrenilmiştir.

Sahadaki gözlem ve görüşmelerde üzerinde durulan bir başka husus ise Ahıskalıların yerli halkla olan sosyal ilişkilerindeki durumdur. Elde edilen verilere göre; Ahıskalıların yerli halk ile aralarındaki arkadaşlık, dostluk, komşuluk tarzındaki sosyal ilişkilerindeki sıklık ve samimiyetin oldukça yaygın olduğu, kız alıp verme ilişkilerinde ise halen kendi iç gruplarına yönelimlerinde gözle görülür bir yoğunluğun bulunduğu ifade edilebilir. Ancak bu durumun bir ilke veya norm ile ilişkili olmadığı, devam etmekte olan uyum sürecinin bir yansıması olduğu da rahatlıkla ifade edilebilir.

4.3. Bulgular

1944 Sürgünü ve Fergana Olayları, Ahıska Türklerinin toplumsal belleğinde derin izler bırakmıştır (Mirkhanova: s.2006). Görüşme ve gözlem verilerinden hareketle, ilgili süreçleri yaşamış veya yaşamamış olsun, Bozüyük bölgesindeki Ahıskalıların bu elim hadiselerin travmatik anılarıyla hayatlarını devam ettirdikleri anlaşılmıştır. Gerek anayurtlarında tecrübe ettikleri acı hadiseler gerekse Türkiye’ye göç edene kadar konakladıkları bölgeler, Ahıska Türkleri için dışlanma, hor görülme ve ötekileştirilmeyle dolu zamanlar olarak şekillenmiştir. Böylesine sıkıntılı bir tarihsel süreç, Ahıskalıların kendi toplumsal gruplarındaki bütünleşmelerini güçlendirmiş, kültürel değerlerini ve kimliklerini muhafaza etme yönünde sosyal refleksler geliştirmelerine sebep olmuştur. Her ne kadar iç grup ilişkilerinde yoğunlaşmalar devam etse de, vatan olarak adlandırdıkları Türkiye’de yerli toplum ile bütünleşme, hayatlarını Türkiye’de sürdürme yönünde de güçlü bir eğilim söz konusudur.

Gözlem ve görüşmelere istinaden yapılacak genel bir değerlendirmeye, yaşadıkları belirli sorunlara rağmen Ahıskalıların Bozüyük’te sosyal hayata uyum sağladıkları ifade edilebilir. Bu uyumun gerisindeki en güçlü unsurlardan biri ise kendilerini yerli milli kimliğin bir parçası olarak görmeleri; bayrak, devlet, vatan gibi Türk toplumunda hassasiyet kaynağı olan belirleyici hususlarda yerli toplumla ortak düşünce ve hissiyatı paylaşıyor olmalarıdır. Öte yandan, aksan

farklarına rağmen dil konusunda ciddi bir sorun yaşamamış olmaları da uyum sürecini kolaylaştıran bir diğer önemli husus olarak öne çıkmaktadır.

Zorunlu göçe maruz kalan bütün insanlar temelde yaşam imkânlarını kısıtlayan veya tehdit eden itici unsurlara ve kısmi bir hazırlık sürecine sahip olduklarında hedef bölgenin çekici etkilerine göre hareket ederler (Lee: s.1966). Ahıskalıların Türkiye tercihlerinde aidiyet algılamaları ve kültürel yakınlık birinci plandayken, yerleşim yeri olarak Bozüyük'ü tercih etmelerindeki temel unsur göçmen ağları olarak ifade edilebilir. Bozüyük'e göç eden Ahıskalıların çoğunun hedef bölge tercihinde, daha önceden Bozüyük'e gelip yerleşmiş olan öncü Ahıskalı göçmenlerin önemli role sahip olduğu anlaşılmıştır.

Bozüyük'e yerleştikten sonra çoğu yasal süreçlerle ilgili olan bir takım sorunlar yaşadıkları, yerli toplum ile genele yayılan bir sıkıntı yaşamadıkları anlaşılmıştır. Yaşanan nadir sıkıntıların önemli bir bölümünün ise kendi kimlikleri ile ilgili olarak değil, yerli toplumun “yabancı algılamaları” doğrultusunda cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bahse konu sorunların bir kısmının Türkiye'nin son yıllarda başta Suriye'den olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinden düzensiz göçe maruz kalmış olmasının Türk toplumunda yarattığı rahatsızlığın ipuçlarını verdiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

1944 Sürgünü Ahıskalılar için yurtlarından çıkarılıp bir başka bölgeye yerleştirilmekten ibaret değildir. O daha ziyade; bir toplumun temel insan haklarını yok sayan totaliter bir uygulama, zaman ve mekân itibarıyla bilinmezliklerle dolu çileli bir yolculuk ve yurtsuzluk vurgusunun sürekli tekrarlandığı bir zorunlu göçler silsilesini ifade etmektedir. Bu çetrefilli süreçte, Ahıska Türkleri, göç ettikleri ve ettirildikleri her mekânda farklı bir hava soludukları gibi ayrımcı muamelelere de maruz kalmışlardır. Dolayısıyla her farklı mekân, insanların hafızalarında yeni bir imgelem oluşmasına neden olmuştur. Yıllardır geçmiş ve şimdiki zaman arasında sıkışmış olan Ahıska Türkleri, kendilerine uygulanan asimilasyon politikalarına karşı direnerek kimliklerini muhafaza etme konusunda yoğun çaba sarf etmişlerdir. Böylece Ahıskalıların yaşadıkları bu olayların toplumsal hafızalarında işgal ettiği yer kolektif kimlik inşası ve sürekliliği için de önemli bir rol oynamıştır.

Ahıska Türkleri, yaşamları boyunca zorlu bir hayat sürmüştür. Başka toplumlar tarafından ötekileştirilerek dışlanmaları, toplumun kendi içindeki birlik ve bütünlüğünü daha da kamçulamıştır. Farklı bölgelerde, Ahıskalılara uygulanan baskı ve zulüm onların göçünü tetikleyen temel unsur olurken, ülkeleri olarak göçüp benimsedikleri Türkiye onlar için çekici bir etki alanı

olmuştur. Bundan sebep, Ahıskalılar yıllardır yaşadıkları zulüm ve vatana duydukları özlem Türkiye'ye göç mücadelelerinin arkasındaki temel güç olmanın yanı sıra Bozüyük örneğinden anlaşıldığına göre yerli halkla aralarında dinamik bir birlikteliğe de zemin hazırlamıştır.

Dünya genelinde görülen kitlesel göç akımlarının alışılmış bir yansıması olarak hedef bölge tercihinde öncü göçmenlerin belirgin etkisi ve göçmen ağlarının sağladığı bilgi akışı Ahıskalı göçünde Bozüyük örneği için de geçerli iken, hedef ülke olarak Türkiye tercihi daha çok kimlik ve aidiyet ekseninde şekillenmiştir. Yerli toplumla böylesine bir bütünleşme eğilimi sergileyen, toplumsal belleğinde canlı anıların etkisiyle ortak milli değerlere bağlı olan bir topluluğun istemeden ve nadiren de olsa, ötekileştirilmesine sebep olacak olayların bilhassa ilgili bölgelerde kamu yöneticilerince gerçekleştirecek eğitim-bilinçlendirme çalışmaları ile önlenmesi mümkün olabilir. Öte yandan, bütün göçmenler için geçerli olduğu üzere, Ahıska Türklerinin de bir beşeri sermaye biçimi olarak mesleki bilgi ve tecrübelerini Türkiye'deki hayatlarına aktarabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması hem göçmen Ahıskalılar, hem toplumsal refah adına oldukça faydalı olabilecektir. Son olarak ifade etmekte fayda var ki, Türkiye'nin kabulü ile gelip yerleşmiş ve geçici göçmen olmadığı en baştan belli olan bu kimselerin Türkiye'de çalışma ve vatandaşlık alma konularında resmi işlemlerinin hızlandırılması hem çalışma hayatına katılım, hem sosyo-kültürel bütünleşme açısından son derece önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Agara, İ. (2004). *Ahıska Türkleri Sürgün'ün 60. Yılı Anısına*. İzmir: Karaca Matbaası.
- Aksoy, Z. (2018). Çerkes Sürgünü Hikayelerinde Kimliğin İnşası. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. (31). 62-76.
- Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkleri*. Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Avşar, B. Z., Tunçalp, S. Z. (1995). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*. Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Bartram, D. Poros, M, V. ve Monforte, P. (2019). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (Çev. İtir Ağabeyoğlu Tuncay). Ankara: Hece Yayınları.
- Bayraktar, R. (1999). *21. Yüzyılda İnsanlık Dramı*. İstanbul: İhlas Matbaacılık.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Bir Başka Modernliğe Doğru* (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.

- Bingöl, C. (2018). Toplumsal Bellek “Sürgün” ve Belgesel Sinema. *Asya’dan Avrupa’ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:4. 51 – 57.
- Çınar, İ. (2015). *Atabek Yurdu Jeokültürel Yaklaşım*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish or Turkic*. 7(3). Summer 2012. 877-885.
- Devrışheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü. *SUTAD*. (45). 333-352.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erzurum İl Kültür Müdürlüğü, (t.y.). *Beddualar*. Erişim 10.05.2020, <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-56069/beddualar.html>
- Gazigil, İ. (2016). *Kara Sevdam Türkiye Ahıska Türklerinin Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Güneş, M. (2016). Bilimsel Araştırma Yöntemlerinde Kaynak Tarama ve Proje Hazırlama. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ed. Hamit Çoşkun ve Mustafa Paksoy. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 187-215.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. (Çev. Zuhul Karagöz). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Karaarslan, F. (2015). Göç, Öykü ve Hafıza. *Sosyoloji Divanı*. Ed. Köksal Alver. Konya: Çizgi Kitapevi.
- “Korbakor”, (t.y.). Derleme Sözlüğü-Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü. *TDK Çevrimiçi Sözlük*. Erişim 10.05.2020, <https://sozluk.gov.tr/>
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*. 3.(1). 47–57.
- Mirkhanova, M. (2006). People in Exile: The Oral History of Meskhetian Turks (Akhyskha Türkleri). *Journal of Muslim Minority Affairs*. 26(1). 33-44.. Erişim 15.05.2020, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13602000600738640>
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, (3). 256-266.
- Said, E. (1995). *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2019). No: 331, 14 Kasım 2019, Ahıska Türklerinin Anavatanları Ahıska'dan Sürgüne Gönderilmelerinin 75. Yıldönümü Hk. *Açıklamalar*. Erişim 14.06.2020, http://www.mfa.gov.tr/no_331_-ahiska-turklerinin-surgunu-hk.tr.mfa
- Timur, K. (2017). Bilinmez Diyarın Garib Misafiri: Sürgün ve Bireye Etkisi. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*. (7). 26 – 34.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2019). Ahıska Türkleri 75 Yıl Önceki Sürgünü Anlattı. *Anadolu Ajansı* (11.12.2019). Erişim 12.06. 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ahiska-turkleri-75-yil-onceki-surgunu-anlatti/1670286>
- Yüzbey, İ. (2008). Ahıska Türkleri ve Kültürleri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3(7). Fall 2008. 679-695.
- YTB-Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2018). YTB *Ahıska Türklerini Unutmadı* (14.11.2018). Erişim 14.06.2020, <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahiska-turklerini-unutmadı#:~:text=Ah%C4%B1ska%20T%C3%BCrkleri%2C%2014%20Kas%C4%B1m%201944,%2C%20Orta%20Asya'ya%20s%C3%BCr%C3%BClm%C3%BC%20C5%9Flerdi.>
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Zeyrek, Y. (2008). Tarihin Okunmamış Sayfası Ahıska. *Uluslararası Suçlar ve Tarih Altı Aylık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi*. 5(6). 51-81.
- Zolberg, A. (1983). The Formation of New States as a Refugee-Generating Process. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 467, The Global Refugee Problem: U. S. and World Response, May. 1983. 24-38. Erişim 11.05.2020, <https://www.jstor.org/stable/1044926>
- Zolberg, A. (1986). International Factors in the Formation of Refugee Movements. *The International Migration Review*, Vol. 20, No. 2, Special Issue: Refugees: Issues and Directions Summer. 1986. 151-169. Erişim 11.05.2020, <https://www.jstor.org/stable/2546029>